

Петер Кирай /Будапеща/

КЪМ ВЪПРОСА ЗА "УЧЕНИЦИТЕ"

863. /855./ година е начало на значителни събития в културата на славяните. Това е годината, когато Константин - роден в Солун и приел по-късно в Рим монашеското име Кирил - създава глаголицата, свойствената славянска азбука, чиято фонетична система е изградена върху българския диалект на родния му град. С нейна помощ, заедно с брат си Методий, той създава славянската писменост. "Прѣжде оубо словѣне не имѣахѹ кнѣ'игѹ, нѣ чрътами и рѣзми чѣтѣахѹ и гатаахѹ, погани сѹште. Кръстивъше же сѹ, римьскыми и грѣчьскыми писмены нѹждаахѹ сѹ пѣсати словѣнскѹ рѣчь без оустроѣениѹа. Нѣ како можетъ сѹ пѣсатъ добрѣ грѣчьскыми писмены: Богѹ, или животѹ, ...или Гѣзыкѹ и ина подобнаѹа симѹ? И тако бѣсѹа мѣнога лѣта" - пише в десети век Храбър.

В следващото изложение бих желал да изясня понятието "учениците". Понеже когато говорим за "учениците" на Кирил и Методий, преди всичко мислим за известните ученици /Климент, Наум и т.н./, които сами стават майстори, учители, но покрай по-тясното значение, тази дума има и едно друго, по-широко. Именно на това по-широко значение искам да се спра.

Първо ще се върна към това, което пише Храбър, че словѣните поради нужда покрай латиницата дълги години наред са писали и с гръцки букви. Вярвам, че това наистина е могло да бъде така. Славяните от околностите на Солун и на Балканите още приживе на Константин и Методий вероятно са писали с гръцки букви. Това доказва и фактът, че хиляда години след създаването и разпространението на славянската азбука, в 1852

година в Солун е било отпечатано с гръцки букви неделното евангелие на новобългарски език. Това е така нареченото "Кони-ковско евангелие":

"ΕΥΑΓΓΕΛΙΕ ΝΑ ΓΟΣΠΟΔΑ ΜΠΟΓΑ Η ΣΙΑΣΑ ΝΑ ΣΕΓΟ ΙΗΣΟΥΣΑ ΧΡΙ-ΣΤΩ , ΣΙΓΑ ΝΟΒΟ ΤΥΠΟΣΑΣΟ ΝΑ ΜΠΟΓΑΡΣΚΟ ΙΓΕΖΙΚ... ΠΡΕΠΙΣΑΝΟ Η ΔΙΟΡΤΩΣΑΝΩ ΟΤ ΜΕΝΕ ΠΑΥΕΛ ΙΡΟΜΟΝΑΧ, ΜΠΟΖΙΓΡΟΠΣΚΗ ΠΡΩΤΟΣΥΓΓΕΛ, ΡΟΔΟΜ ΒΟΔΕΝΣΚΑ ('Επαρχία) ΟΤ ΣΕΛΟ ΚΟΝΙΚΟΒΩ , ΣΟΛΟΝ , ΣΤΑΜΠΑ ΚΥΡΙΑΚΟΒΑ ΔΑΡΖΗΑΕΝ. 1852."

И по-късно, в 1863 година, също на народен български говор и с гръцки букви е издадено така нареченото "Колакийско изборно евангелие":

" ΓΟΣΠΟΔ(Ι)ΝΟΒΟ Ι ΣΦΕΤΑΓΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ, ΝΑ ΠΟΓΑ ΝΑΣΑΓΟ ΓΟ-ΛΕΜΑΤ ΣΡΙΚΦΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΦ ΙΣΚΑΡΕΝΟ ΝΑ ΠΟΥΓΑΡΤΕΚΟ ΙΖΙΚ, ΤΟΥΒΑΣ-ΝΟ ΖΠΟΡ ΝΑ ΒΑΡΔΑΡΙΑ... Σα πιαλο ουτ Ευστάθιο Κυπριάδη ουφ Σελοτο Κολακία - Να 30 Νοεμβρία Μεσιςις 1863."

/ Вж. Български старини из Македония... отъ Йорданъ Ивановъ. София, 1931. 183-3, 195-8./.

Евангелията на български език с гръцки букви нагледно до-казват правотата на Храбър, че с гръцки букви не е могло със съвършенство да бъдат записвани български текстове.

И на още нещо трябва да обърнем внимание. От една страна, че преводачите не са познавали по-раншните старобългарски или по-късните български преводи на библията, от друга - че ези-кът и на двете евангелия е означен като "български", което то-лкова повече заслужава внимание, че родното място и на двамата преводачи, както и областта, в която са работили, е райо-нът на долното течение на Вардар /Воденско: село Кониково в Енидже-Вардарската околия Солунско; село Колакия в покрайна-та Вардария/, т.е. районът, граничещ със Солун/Й. Иванов ук. съч./.

Кои са могли да бъдат лицата, които в първата половина на девети век са писали български текстове с гръцки букви, не знаем, а също и това, кои са слушали тези текстове, по всяка вероятност с църковно предназначение и религиозно съдържание.

Тези учители и слушателите им евентуално бихме могли да наречем "предвестници".

Явно е, че Константин-Кирил и Методий сами не биха могли да довършат и доведат до успех делото на славянското богослужение. Те са имали нужда от помощници. Кои са били те? По мое мнение покръстените, сътрудниците, учениците и най-сетне продължителите на тяхното дело.

Към първата група вероятно принадлежат ония, които приемат учението на двамата братя, както и богослужението на славянски език. На брой сигурно те са били най-много. В легендата за Константин например четем, че панонският княз Коцел, сам обикнал славянските книги, в 867 г. "дал на Константин около петдесет ученици да ги учи на тези книги". /ЖК. XV. 18-9/.

Също така в "Convrsio" четем, че народът на Източна Панония, под влияние на учението на Методий, пренебрегнал богослужението на латински: "Riphaldus...Qui multum tempus ibi demoratus est, exercens suum potestative officium sicut illi licuit archiepiscopus suus, usque dum quidam Graecus Methodius nomine noviter inventis Sclavinis litteris linguam Latinam doctrinamque Romanam atque litteras auctoriales Latinas philosophice superducens vilescece fecit cuncto populo ex parte missas et euangelia ecclesiasticumque officium illorum qui hoc Latine celebraverunt. Quod ille ferre non valens sedem repetivit Iuvavensem". И на края на "Conversio": "Hoc enim ibi observatum fuit usque dum nova orta est doctrina Methodii philosophi".

Константин-Кирил в 869 г. починал в Рим. Баварското свещеничество преследвало неуморно останалия без братска подкрепа Методий и постигнало да бъде затворен в манастир две години и половина /871-873/. За частие, на обитателите на манастирите и техните посетители са съставяни точни списъци и така е запазено и името на Методий. Сред имената - отбелязани на латински език - на обитателите на люксьойския манастир /Luchovium, Горна Сона, френска територия/ можем да прочетем следните, написани с гръцки букви: "Методиос, Леон, Игнатиос, Иоаким, Симеон, Драгаис". Измежду изброените имена само "Дра-

гаис" може да се окачестви като славянско по произход. Кои са били гореспоменатите четири лица? За сега нищо не знаем за тях. По всяка вероятност това са били "сътрудниците", които съпроводици Методий, и които са работили заедно с него по създаването на голямото дело.

Методий починал в 885 г. Преди смъртта му учениците го попитали, "кой ще е достоен измежду учениците ти да заеме мястото ти в учението?" Методий, като посочил един от познатите ученици, на име Горазд, казал: "Ето, този, който във вашата страна е свободен човек, правоверен и добре познава латинските книги. Нека бъде волята божия, вашето желание, и моето" /ЖМ.ХVII. 4-5/. И също така в легендата за Методий четем: "Учениците му, като се посъветвали, отдали му нужната почит, и на латински, и на гръцки, и на словънски език, извършили богослужението и го положили в катедралата /СЖМ.ХVII. II/. Споменатите тук ученици по всяка вероятност са имали такива знания, че са били способни да предадат учението на Методий и на други.

Веднага след смъртта на Методий започнало преследването на учениците и после изгонването им от Моравия. Това тъжно събитие обаче едновременно сложило начало на разцвета и на разпространението на литературата на старобългарски език.

Дори най-известните ученици на Методий - Климент, Наум, Ангеларий, Константин и други - само с цената на големи трудности стигнали в България. Но в България по това време още не е господствувал славянският език. Българският княз Борис се покръстил във Византия в 864 г. и език на българската църква станал гръцкият. Детронизацията на гръцкия език станала в 893 г., на преславския събор, и оттук нататък официален език на българската църква и на княжеския двор станал старобългарският език. В славянизирането на България, в превръщането на старобългарския език в господстващ княз Борис в голяма степен се е опирал на изгонените от Моравия ученици, които още в 886 г. основали прочутите преславска /Източна България/ и охридска /Западна България/ старобългарски книжовни школи. Тук са работили такива известни писатели, преводачи и учени, като Климент Охридски, Константин Преславски, Йоан Екзарх,

Наум Охридски, Черноризец Храбър и други, които не само съхранили повереното им наследство, но били способни и да го развият. Така се случило, че наследството на Константин-Кирил и Методий, старобългарската писменост и литературата на старобългарски език отбелязват огромен цъфтеж и бързо се разпространяват почти всред всички славянски народи, подпомагайки по този начин развитието и укрепването на писмеността и литературата на славянските народи.